

Кальян А. В., здобувач вищої освіти гр. КЮ-201
Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, д. ю. н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНА ЗРАДА ТА ШПИГУНСТВО: ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ЇХ РОЗМЕЖУВАННЯ

Україна, як демократична, соціальна, правова держава розвивалася упродовж усього періоду її незалежності. Одним із чинників розвитку є показник удосконалення законодавства, зокрема, кримінального. А повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року спричинило внесення до Кримінального кодексу (далі – КК) України особливих змін: тих, що стосуються воєнного стану та порядку регуляції покарань за діяння, скоєні у цей період.

Разючих змін зазнав і Розділ I КК України – злочини проти основ національної безпеки. Їх родовим об'єктом є суспільні відносини, що стосуються охорони основ безпеки нашої держави, тобто територіальної цілісності і недоторканності, конституційного ладу, обороноздатності тощо. Ми вважаємо, що з цих положень можна виокремити і мету, характерну для таких злочинів – правопорушники прагнуть до зміни чи повалення конституційного ладу, мають на меті зашкодити суверенітету чи навіть захопити державну владу, погіршити обороноздатність держави [1, с. 200]. Тож, злочини проти основ національної безпеки України – це суспільно небезпечні дії умисного характеру, що регулюються кримінальним законодавством і спрямовані на повалення конституційного ладу, територіальної недоторканності та суверенітету. До групи таких злочинів належать державна зрада (ст. 111 КК) та шпигунство (ст. 114 КК). Варто розглянути детальніше особливості їх розмежування саме у період воєнного стану, адже зміни, що були внесені до кримінального законодавства України у 2022 році торкнулися і питань регулювання саме цих злочинів [2].

На нашу думку, варто провести детальніший аналіз особливостей регулювання вищезазначених статей, враховуючи актуальні зміни законодавства. Тож, до основних критеріїв виділення відмінностей між державною зрадою та шпигунством належать такі:

1. Суб'єкт. Особливістю суб'єкта державної зради є те, що це громадянин України (тобто спеціальний суб'єкт), який досяг 16 років. Шпигунство ж має іншого спеціального суб'єкта, досягнувшого такого віку – іноземець чи особа без громадянства.

2. Суб'єктивна сторона. Державна зрада характеризується виною у формі прямого умислу, тобто суб'єкт бажає настання суспільно небезпечних наслідків – повалення територіальної недоторканності, економічної та інформаційної безпеки тощо. Шпигунство ж характеризується умислом щодо свідомого збирання чи передачі іноземній організації, державі чи їх представникам необхідних відомостей [3, с. 117].

3. Об'єкт. Державна зрада має об'єкт, що становлять суспільні відносини у сфері забезпечення національної (внутрішньої) безпеки. У свою чергу, безпосередній об'єкт шпигунства – міжнародна (зовнішня) безпека України, тобто суспільні відносини, що стосуються національної безпеки у політичній, економічній, оборонній, науково-технічній сферах [4, с. 58].

4. Об'єктивна сторона. Що стосується державної зради, то вона може мати такі форми, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (варто розглядати у двох значеннях: фізичному (перехід, пов'язаний із переміщенням на територію ворожої держави) та інтелектуальному (допомога ворожій державі, що здійснюється з території України)), шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (не має значення сторона висловлення такої ініціативи, при цьому підривна діяльність реалізується шляхом здійснення будь-яких дій, пов'язаних зі спробою втручання у систему вищих органів влади, зовнішню та внутрішню політику, що здійснюється ними)

[2, 5, с. 324]. Шпигунство ж виявляється у передачі (усної, письмової, з використанням тайників, по радіо тощо) або збиранні (викрадення, фотографування, підслуховування телефонних розмов і т. п.) [1, с. 202] з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю (це інформація в економічній сфері, сфері оборони, науки та техніки, правопорядку та безпеки зовнішніх зносин, у разі розголошення якої національна безпека України може зазнати значної шкоди) [2, 6]. Ми вважаємо, шпигунство, як елемент державної зради, варто відрізняти від шпигунства, регламентованого ст. 114 КК, за визначенням суб'єкта злочину.

5. Зміни, що стосуються воєнного стану. Ст. 111 КК України 3 березня 2022 року була доповнена частиною 2, котра стосується безпосередньо регулювання дій, що становлять об'єктивну сторону державної зради у період воєнного стану. На нашу думку, внесення змін було зумовлене, у першу чергу, необхідністю збільшити розмір санкції саме за це діяння у такий період. Також Кримінальний закон було доповнено ст. 111¹ – колабораційна діяльність, а 14 квітня 2022 року – ст. 111² (пособництво державі-агресору). Ст. 114 – шпигунство – змін не зазнала.

6. Покарання. За ч. 1 ст. 111 дії, що становлять об'єктивну сторону державної зради караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Ч. 2 ст. 111 регулює визначення санкцій за ці ж дії, вчинені в умовах воєнного стану – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Покарання за шпигунство не має модифікацій в умовах воєнного стану і становить позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

7. Умови заохочувальної норми. Ч. 3 ст. 111 передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у разі не вчинення дій на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників та, як наслідок, добровільної заяви до органів державної влади про отримане завдання та зв'язок із ворожою стороною. Стаття, що регулює шпигунство, передбачає 3 умови звільнення від відповідальності: 1) припинення діяльності, що визначається як шпигунство; 2) добровільне повідомлення органів державної влади; 3) відвернення шкоди інтересам України внаслідок такого повідомлення [2].

Отже, державну зраду та шпигунство можна розмежувати за такими критеріями як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, зміни, що стосуються воєнного стану тощо. А розширення спектру кримінально протиправних дій безпосередньо під час воєнного стану дало можливість не ставити на паузу розвиток кримінальної політики регулювання злочинів проти основ національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Михайлуца М. І. Кримінально-правова природа державної зради та шпигунства. *ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО*. 2017. № 3 (2). С. 199-203.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III в редакції від 23. 04. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12. 06. 2022 р.).
3. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-е вид., перероб та доп. К.: 2014. 198 с.
4. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 08. Львів, 2019. 218 с.
5. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. К. : Правові джерела, 2008. 894 с.
6. Про державну таємницю: закон України від 21. 01. 1994 р. № 3855-XII в редакції від 15. 03. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 13. 06. 2022 р.).